

KOGUMISKONVERENTS „TEADLASENA JA TURISTINA”

Kui Akadeemiline Rahvaluule Selts (ARS) aastal 2003 esimest korda kerge- te kõhklustega kogumiskonverentsi korraldas – kas välitööde põgusatel esmaanalüüsidel ja nende ekspeditsiooni- meeolude reflekteerimisel päevapik- kuse üritusena on ikka mõtet ning kas kuulajaid jaguks –, siis nüüdseks kuuendat korda aset leidnud ürituse puhul on tegu ARS-i ühe kõige rahva- rohkema ettevõtmisega. Suur on ka esi- neda soovijate huvi: sel korral, 30. ok- toobril 2008, peeti 15 ettekannet 22 esi- nejaga, üritust toetas Eesti Kultuur- kapital.

Viimaste aastate ürituste ettekan- deid on sidunud peale ekspeditsiooni- tutvustuste ka üks konkreetne vaate- punkt, millega haakuvatele probleemi- dele vastust otsitakse. Sel korral oli alateemaks „Teadlasena ja turistina”. Turism on viimastel kümnenditel oluli- ne kultuuriuuringute teema ning turis- miprobleemistikuga tekib välitöödel arvukalt kokkupuuteid. Nii püüti ette- kannetes üldistada, mille poolest kogu- miskäigud turisti külastusega sarnane- vad, mille poolest erinevad, ning käsit- leti ka seda, milliseks kujunesid ekspeditsiooni käigus kogujate kokku- puudet turistide, suvitajate ja muude külastajatega.

Madis Tuuder (EKA) kõneles Eesti Kunstiakadeemia soome-ugri uurimis- reisist Venemaa Föderatsiooni Tveri

oblasti karjalaste ja eestlaste küladesse. Sealsete elanike, Karjalast XVII sajandil väljarännanute puhul on tegu auto- noomse staatusega rahvakilluga. Alg- selt esemelise kultuuri jäädvustami- seks korraldatud EKA ekspeditsiooni- del on viimasel ajal üha rohkem tähele- panu pööratud elukeskkonna kui tervi- ku talletamisele. Esineja peatus pike- malt karjala keele staatusel. Kuigi keskealine põlvkond keelt eriti ei oska, võiks mõningast optimismi tingida asjaolu, et nii mõneski koolis on kasutu- sel karjalakeelsed aabitsad ning esine- ja rõõmuks rääkisid ka külapoe juures mängivad lapsed karjala keelt.

Taisto Raudalainen (Ajaloos Insti- tuut) tutvustas suvist kogumisretke vepslaste juurde. Korduvatel Vepsas käikudel on ta koos kolleegidega koge- nud ehedat endisaegset elutunnetust. Esineja seostas suvel kogutud detailid põhjaliku ülevaatega vepslaste lähiaja- loost ning kirjeldas kogumiskogemust ohverdamispraktikate ja itkude jääd- vustamisel. Seoses turismiteemaga tõi Raudalainen aga välja ühe korduva jutumotiivi: mitu vepslast meenutas Eestis-käimisi nõukogude ajal, mille eesmärgiks oli ennekoike kaubavahe- tus – hõimusolidaarsuse märgina said nad letialust kaupa.

Indrek Jääts (ERM) kirjeldas enda ja filmimehe Maido Selgmäe kogemust materjali kogumisel permikomide

hetkeolukorda ja tulevikuperspektiive kajastava dokumentaalfilmi tarvis. Permikomi on esimene autonoomne ringkond Venemaal, mis vastava rahvahääletuse alusel 2005. aastal oblasti-ga ühinedes kaotas autonoomsuse. Ekspeditsiooni käigus talletati filmilindile tänapäeva kultuurisituatsiooni (18 tundi), kaasa arvatud ametlike võimude „näidatud” kultuuri.

Pille Kippar (TLÜ) otsis ettekandes vastust küsimusele, kas sõnal *teadusturism* on hea või halvustav tähendus. Oma kogemustele toetudes näitas ta, kuidas nõukogude ajal oli teadusturism teadlaste jaoks üks väheseid võimalusi riigist välja pääseda ning välismaa kolleegidega suhelda.

Risto Järv (TÜ) andis ülevaate turismiteema tõusust kultuuriuurijate huvipunkti ning kõrvutas pikemalt turismireisi ja muinasjuttu, viidates nende arvukatele sarnasustele: mõlemad on reaalsusest põgenemised, mõlemas toimib tavaolukorraga võrreldes teatud mõttes erinev aegruum, käidud maad iseloomustav suveniir, mille reisija kaasa toob, on kui muinasjutukangelase tarvilik tunnismärk imedeilmast. Käsitlemist leidis ka esineja kogemus folkloristina ning turistina: nihkumine turismireisil teadlase positsiooni, et vaadelda, kuidas pärimuslikku kultuuri turistidele vahendatakse.

Ester Võsu ja Maarja Kaaristo (...) analüüsisid ühisettekandes oma välitöid Võrumaa turismitaludes. Kaheksas turismitalus vaadeldi, kuidas turismitalupidajad mõtestavad lokaalset identiteeti ja keskkonna terviklikkust. Nendegi ettekande teoreetiline osa käsitles kultuuriuuringute paradigma-muutust: uurijate negatiivne suhtumine (turistid kui barbarid, kannibalid) on muutunud. Kui varem nähti turismis eeskätt kohalikke kultuurieripärasid või „autentset” kultuurikogemust hävitavat fenomeni, siis sama oluline on turism kohalike elatusallikana, mit-

meid kultuure on pannud just turistide huvi oma identiteeti reflekteerima.

Marju Torp-Kõivupuu (TLÜ) kõneles oma ettekandes kahe kuu jooksul toimunud etnoloogilistest välitöödest Lahemaa kolmekümne ühes rannakülas. Eri kõrgkoolide tudengite osavõtul toimunud rannakülade inventeerimise projekti käigus saadi põhjalikud andmed kõigi külade ehitistest, aga ka ülevaade Lahemaa elanike probleemidest. Esineja käsitles Lahemaa mõistet ja elanike suhtumist oma elukeskkonda, muret rahvuspargi piirangute pärast igapäevases eluolus, suhet turistidega jm.

Eda Kalmre (EKM) oli suvel teinud uue kogumiskäigu Sõrve, kus seitsme aasta eest toimusid Eesti Rahvaluule Arhiivi välitööd, ning käsitles muutusi, mis sõrulaste elus vahepealsel ajal on toimunud. Järjest suurema ääremaastumise taustal on kohalik kultuurielu tegus, mida esineja iseloomustas kolme sellesuvisel kohtumisel abil: esindatud oli „vana aega” mäletav informant, kes meenutas intervjuudes talgud, kurja silma ja külaarste; kohalik ajalookirjutaja, kes on koostanud piirkonna ajaloo raamatu; ning poolsaarele elama asunud rootsi pere, kes toetab sõrulaste pärimusteadlikkust.

Jaanika Jaanits (Harjumaa Muuseum) tutvustas Harjumaa Muuseumi kogumistööd Prangli saarel, mille eesmärgiks oli mälestuste ja perepärimuse korjamine ning kohaliku keele jäädvustamine selles Tallinna lähedal asuvas omapärase kultuuriga keskkonnas. Intervjuudes (16 tundi helisalvestusi, 5 tundi filmi) meenutati lähiminevikku, aega, mil saarele oli keeruline pääseda ja mandrilt tulles korjati passid ära, samuti kirjeldasid saareelanikud oma suhtumist tänapäeva turistidesse.

Maris Rosenthal (ERM) tutvustas Eesti Rahva Muuseumi ja fotograaf Alar Madissoni koostööprojekti „Eesti tüübid”, mille eesmärgiks oli ERM-i

fotokogu täiendamine Eesti eri piirkondades elavate inimeste ühisportreedega (ühtekokku üle 400 inimesest) ning valitud piltidest suurnäituse korraldamine 2009. aasta kevadel Raadil. Esineja kirjeldas välitööde protsessi, pildistuskoha valikut (et kohalikud ära tunneksid) ning pildistamispehmõtteid (igapäeva- või ametirõiva kandmine, taustandmete kogumine arhiveerimise tarbeks, pildistatavate naeratamine).

Järgnevad ettekanded käsitlesid tudengiekspeditsioone. Eri organisatsioonide koostöös toimunud Lahemaa pühapaikade ekspeditsioonil osalenud noored Tartu Ülikooli etnoloogid Ave Taavet ja Epp Tamm püüdsid üldistada kohatud informantide suhtumist uurijasse: uurijat võidi pidada kas külalise, võõra, turisti, teadlase või publiku rollis olijaks. Sellest, kuidas küsitlejasse suhtuti, sõltus ka kogutud teabe hulk ja kvaliteet.

TÜ murdepraktikaid Tõstamaal ja Lätis Vana-Laitsna vallas tutvustasid Anni Jürine, Mervi Kalmus ja Kristina Koppel. Praktikate põhieesmärgiks oli seekord kohanimedega kogumine, ettekandes käsitleti lisaks ka informantide ja kogujate suhtlust ning kogumise metodoloogilisi probleeme, taaskord kerkis küsimus eri humanitaaralade kogumistööde meetodiliste juhendite ajakohastamise tarvilikkusest.

Karl-Erik Kirschbaum ja Liis Reha tutvustasid TÜ rahvaluuletudengite ekspeditsiooni, kus seekord oli püütud ühendada etnoloogilised ja folkloristlikud välitööd (alustuseks osaleti Lahemaa rannakülade inventeerimisel, pärast tehti folkloristlikke intervjuusid kogumahuga 50 tundi). Vastukaja pälvis arutelu noorte üliõpilaste kogumistöödest ja nende muutumisest ekspeditsiooni käigus.

Madis Arukask ja Jana Burlakova tutvustasid TÜ eesti keelt võõrkeelena

õppivate üliõpilaste kogumistööd Peipsi veeres Perävallas. Ettekannet alustati põneva passaažiga konverentsi ühistemal: nii antropoloog kui ka turist puutuvad kokku „teisega”, ainult teadlane suudab seda teist ka analüütiliselt avada, turist seda ei oska ega tahagi. Ettekanne tõi mõjusaid näiteid kohalikest kultuuritraditsiooni kandjatest ja nende maailmamõistmisest, välitöödel kogutud modernsetest esitustest traditsioonilistel teemadel.

Konverentsipäeva lõpetas Andreas Kalkuni (EKM) ja Tiit Sibula (ERM) pikem ülevaade sel suvel Venemaal Krasnojarski krais setu ja eesti külades korjatud ainesest (üle 70 tunni heli- ja ligi 30 tundi filmimaterjali). Ettekandes viidati, et antropoloogilised välitööd sarnanesid turistirännakuga just algusaegadel, mil Jakob Hurda sõnutsi õpetatud mehed „kõige alatumate ja armetumate metsinimeste jutustusi ja elukombeid” uurisid. Nüüdseks on suhtumine informantide teistsugune. Käsitlust ilmetasid põhjalikud videonäited ning kogu konverentsipäeva lõpetuseks vaadati samast piirkonnast 15 aastat tagasi valminud filmi „Ilmalaanen laiali” (Urmas E. Liiv ja Hilja Sagris, 1993).

Mitme viimase ettekande järel tekkinud diskussioonis kerkisid lisaks turismiga seotud probleemistikule üles põnevad küsimused, näiteks mida võib pidada n-õ päris folklooriks, milline on koguja roll ja vastutus salvestusnupu vajutamisel, kuidas mõjutab materjali valikut see, milliste eeldustega koguma minnakse? Elav arutelu viitab sellele, et ehk oleks otstarbekas planeerida järgnevate kogumiskonverentside päevakavasse taaskord ka pikem ümarlaua arutelu.

RISTO JÄRV